

2019-053

Archeologienota Torhout Wijnendalestraat

Programma van Maatregelen

Bert ACKE, Maarten BRACKE, Paulien FONTEYN en Julie HAGEN

11-6-2019

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden te Torhout Wijnendalestraat (West-Vlaanderen), waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het terrein, 12 230m² groot, heeft een onregelmatige vorm en is gelegen ten noordwesten van de Wijnendalestraat, ter hoogte van huisnummer 50. In het noordwesten sluit het projectgebied aan bij de Oostwegel en de Kleine Oostwegel. Het projectgebied bevindt zich ten zuidoosten van de Steenstraat. De zijde van het terrein die aansluit bij deze straat is bebouwd (ca. 3500m²). De bebouwing omvat twee woonhuizen (huisnummers 111 en 113), enkele bijgebouwen en een aantal loodsen. De zone rondom deze gebouwen is verhard. De rest van het plangebied is in gebruik als akkerland.

Bebouwing komt binnen het plangebied voor vanaf de 19de eeuw en concentreert zich langs de Steenstraat in de noordwestelijke helft van het terrein. De Steenstraat en de Wijnendalestraat kunnen minstens reeds worden onderscheiden op het historisch kaartmateriaal vanaf het midden van de 18de eeuw. Het overige gedeelte van het plangebied lijkt steeds in gebruik te zijn geweest als landbouwgrond, al wordt op de topografische kaarten van 1861 tot 1947 een gebouw aangegeven. Dit gebouw dient mogelijk eerder net ten zuiden van het plangebied te worden gesitueerd. In de tweede helft van de 20ste eeuw lijkt de zuidoostelijke zone in elk geval (opnieuw) onbebouwd. Vermoedelijk ondervond dus voornamelijk het noordwestelijke gedeelte enige verstoringen. Via historische en cartografische bronnen kan worden vermoed dat de Slag bij Wijnendale van 28 september 1708 plaatsvond op of nabij het plangebied of dat de troepen die bij deze slag betrokken waren in de buurt van het terrein gepasseerd zijn. Het plangebied is gelegen op het plateau van Wijnendale, binnen de West-Vlaamse cuesta's. Het terrein kent dus een verhoogde ligging ten opzichte van haar ruime omgeving en wordt gekenmerkt door een relatief sterke helling van zuidoost naar noordwest (ca. 2,8m). In het verleden lijkt de omgeving verder sterk bebost te zijn geweest. De open vlakte waarbinnen het projectgebied zich situeert lijkt in elk geval een strategisch voordeel te hebben opgeleverd bij de Slag bij Wijnendale in 1708 en was mogelijk eerder al een interessante locatie voor de mens. Een bosrijke omgeving staat daarnaast garant voor de voedselbevoorrading. De bodem kan worden omschreven als een matig droge tot matig natte zand- of lemige zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B-horizont. In de omgeving gebeurden in het verleden reeds een relatief groot aantal archeologische onderzoeken, gaande van luchtfotografische prospectie over metaaldetectie en toevalsvondsten tot veldonderzoeken. Daarnaast leveren ook de cartografische bronnen informatie over archeologische waarden rondom het projectgebied. De gekende archeologische waarden dateren vanaf de bronstijd tot de Eerste Wereldoorlog. Verder bevindt het projectgebied zich mogelijk binnen de zone waar de Slag bij Wijnendale in 1708 werd uitgevochten. Het zuidoostelijke gedeelte van het plangebied lijkt in de laatste eeuwen jaar (relatief) onverstoord te zijn geweest waardoor eventueel aanwezige archeologische sites nog in goede staat bewaard zijn. Het terrein heeft dus een bepaalde, eerder hoge archeologische verwachting, voornamelijk wat sites

met grondsporen betreft. Daarnaast kunnen mogelijk sporen en vondsten aanwezig zijn die in verband kunnen worden gebracht met de historische veldslag uit 1708.

De geplande werken bestaan uit de sloop van de bestaande gebouwen en de inrichting van een nieuwe verkaveling. Hierbij zullen in totaal 13 loten worden geconstrueerd. 3 loten sluiten aan op de Kleine Oostwegel, de overige 10 zullen bereikbaar zijn vanop de Steenstraat. De 3 zuidoostelijke loten worden opgebouwd uit een woongedeelte met aansluitende garage en zijn omringd door tuingrond. Een verharding zal worden geconstrueerd vanop de Oostwegel om de garages te bereiken. Daarnaast worden eveneens externe parkeerplaatsen voorzien langsheen deze verharding. De 10 woningen (elk ca. 78,75m²) in het zuidwesten worden geconstrueerd in twee aparte eenheden van telkens 5 woningen, waarlangs een wegenis wordt aangelegd. Tussen beide eenheden en ten oosten van de wegenis worden parkeerplaatsen voorzien. Achter de woningen bevindt zich een tuinzone, met aansluitende fietsenberging. Tussen en rondom beide bebouwde zones wordt een groenzone aangelegd waarbinnen boomgaarden, grasvelden en een moestuin aangelegd. Daarnaast wordt een wadi (144m²) gegraven. Er zullen aanzienlijke bodemingrepen plaatsvinden over het volledige plangebied: het bouwrijp maken van de percelen, het slopen van de bestaande bebouwing, bodemingrepen voor de aanleg van de nutsleidingen en wegenis, het uitgraven van de wadi, funderingswerken, het optrekken van gebouwen, omgevingsaanleg etc. Ook het werfverkeer zal zijn invloed hebben op de ondergrond.

Het plangebied kent een eerder hoge archeologische verwachting, maar op basis van enkel het bureauonderzoek kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet aangetoond worden. De geplande werken zijn van die aard dat eventueel aanwezig archeologisch erfgoed bedreigd wordt. Voor de site, gelegen in de zone waar vermoedelijk de Slag bij Wijnendale van 1708 uitgevochten werd, geldt bovendien een specifieke verwachting voor het aantreffen van hieraan gerelateerde vondsten in de teelaarde. Dit betekent dat ook op de zones waar de geplande bodemingrepen minder diep gaan (bijvoorbeeld de groenzones) het archeologisch erfgoed bedreigd wordt. Een verder vooronderzoek kan relevante kennisvermeerdering genereren voor de algemene ontwikkelingsgeschiedenis van de toenmalige landelijke omgeving van Wijnendale en voor de reconstructie van de veldslag in 1708. De kosten-baten analyse zal hierdoor positief uitvallen. Er dient bijgevolg een verder vooronderzoek te gebeuren over het gehele plangebied. Dit verder vooronderzoek dient te gebeuren in uitgesteld traject, aangezien de gronden pas worden verkaveld onder opschortende voorwaarden van het verkrijgen van een vergunning. Bovendien dient ook de bestaande bebouwing eerst gesloopt te worden tot op het niveau van het maaiveld.

Het verder vooronderzoek bestaat uit een veldkartering en metaaldetectie, gevolgd door een proefsleuvenonderzoek. De modaliteiten van het verder vooronderzoek worden hieronder behandeld.

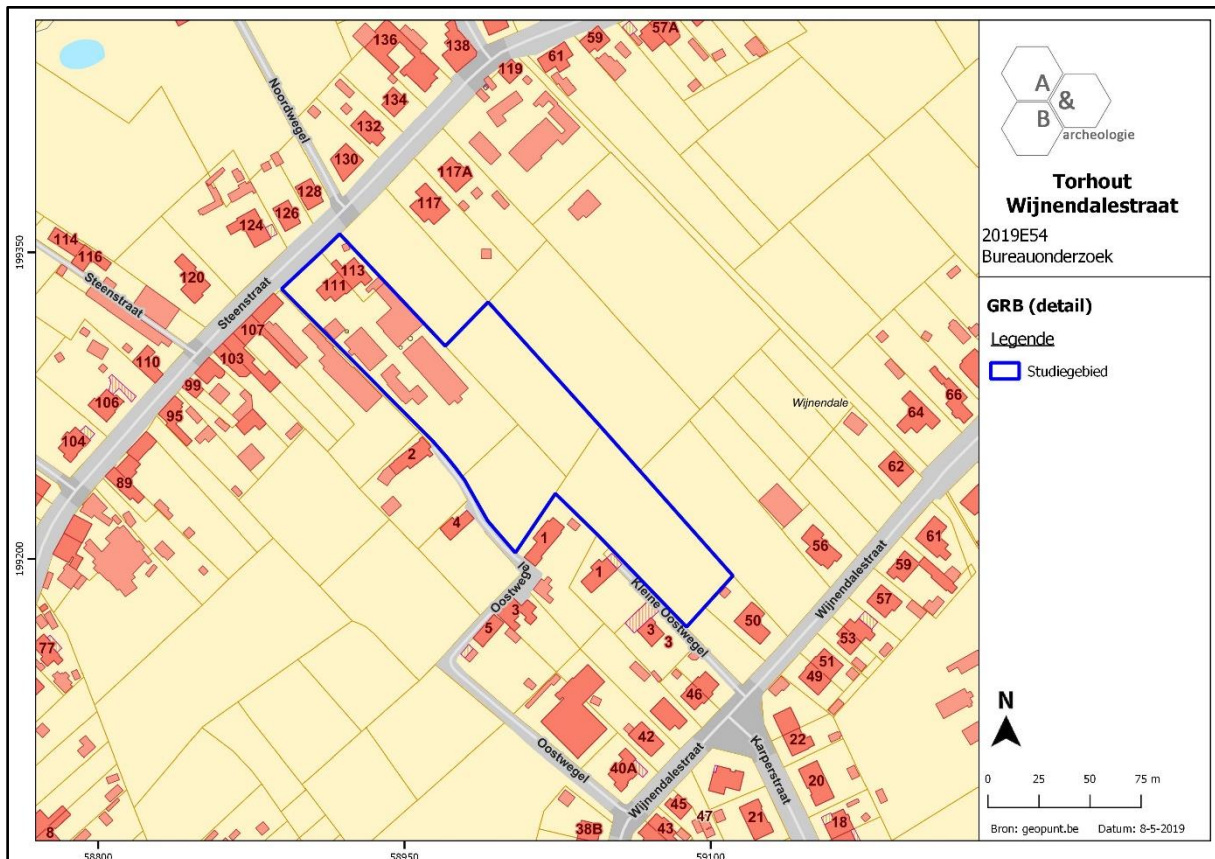
2. Administratieve gegevens en afbakening

Locatiegegevens: West-Vlaanderen, Torhout, Wijnendalestraat

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 58889,8 en Y: 199166,7; X: 59110,9 en Y: 199359,0

Kadastergegevens: Torhout, afdeling 4, sectie D, percelen 1779L, 1779M, 1782G, 1794A, 1795F

Het plangebied is 12 229m² groot en komt volledig in aanmerking voor verder vooronderzoek.

Figuur 1 Aanduiding van het plangebied op het kadasterplan (bron: geopunt.be).

3. Vraagstelling

Het doel van de onderzoeken is het achterhalen of er op het terrein één of meerdere archeologische sites aanwezig zijn en te bepalen welke maatregelen dienen te worden genomen voorafgaand aan de verdere ontwikkeling van het projectgebied. Daarnaast kan ook de verstoringsgraad in kaart gebracht worden. Hieronder worden enkele specifieke, niet limitatieve, onderzoeksvragen weergegeven.

- Vraagstellingen voor veldkartering en metaaldetectie:
 - Welke vondstcategorieën komen voor?
 - Wat is de datering van de vondsten?
 - Zijn er zones met vondstconcentraties vast te stellen? Waarop kunnen deze concentraties duiden?
 - Wat is de bewaringstoestand van de vondsten?
 - Zijn er vondsten die gelinkt kunnen worden aan de Slag van Wijnendale uit 1708? Kunnen deze eventueel gelinkt worden aan geallieerden of de Fransen?
 - Zijn vondsten aanwezig van een militaire aard? Zo ja welke (knopen, munten, kogels, wapenonderdelen, persoonlijke objecten, vondsten die wijzen op kampsites (bewerkte loden kogels tot dobbelstenen), ...)?
 - Zijn loden kogels (pistolet/musketkogels) aanwezig? Zo ja, welke kalibers? Vertonen de kogels sporen van gebruik of gaat het om verlies? Kunnen de kogels gelinkt worden aan bepaalde nationaliteiten en geweertypes?
- Vraagstellingen voor proefsleuvenonderzoek:
 - Zijn er archeologische sporen aanwezig? Welke spoorcategorieën komen voor?
 - Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen sporen?
 - Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren en behoren ze tot één of meerdere periodes?
 - Zijn er indicaties omtrent artisanale activiteiten of aanwijzingen voor andere functionele eigenschappen?
 - Wat is de relatie tussen de archeologische sporen en het landschap?
 - Kan een archeologische site uitgesloten worden?
 - Wat is de graad van verstoring binnen het plangebied?
 - Is een vervolgonderzoek noodzakelijk, en zo ja, wat is de afbakening en aan welke modaliteiten (strategie, onderzoeksvragen) moet dit voldoen?
 - De onderzoeksvragen geformuleerd bij de veldkartering en metaaldetectie zijn ook van toepassing.

4. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en –technieken)

Uit het verslag van resultaten kwam naar voor dat verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem in de vorm van een veldkartering/metaaldetectie gevolgd door een verder onderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven de meest aangewezen methodes zijn om het plangebied te onderzoeken. De afbakening van het onderzoeksgebied is te vinden op de boven- en onderstaande figuren. De voorziene onderzoeksmethoden moeten niet uitgevoerd worden indien de geplande werken alsnog niet zullen plaatsvinden.

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage van de hieronder beschreven methodes dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling gefundeerd kan beantwoord worden.

- Randvoorwaarden

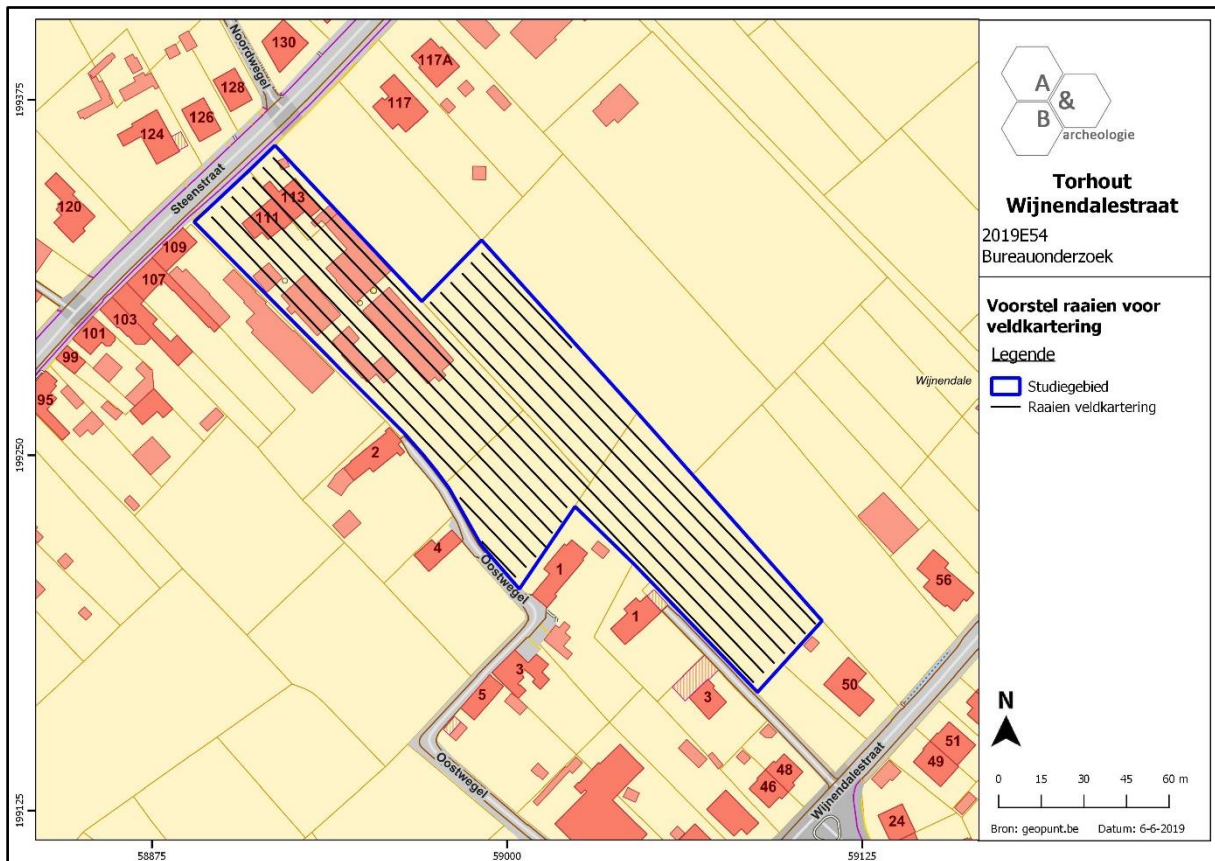
Het is noodzakelijk dat het terrein vrij is van obstakels voorafgaand de start van het proefsleuvenonderzoek. Dit betekent dat de bestaande bebouwing gesloopt dient te worden tot op het niveau van het maaiveld. Het is daarbij belangrijk dat er geen ondergrondse structuren worden verwijderd om te vermijden dat ongedocumenteerd archeologisch erfgoed beschadigd wordt. De ondergrondse elementen kunnen pas verwijderd worden indien het vooronderzoek heeft aangetoond dat er geen archeologische site aanwezig is, of – indien er wel een site aanwezig is – tijdens/na een eventuele opgraving van het terrein.

- Veldkartering en metaaldetectie

Een veldkartering heeft als doel om relevante archeologische indicatoren te zoeken door een visuele inspectie van het terrein. De veldkartering wordt enkel uitgevoerd in terrein- en weersomstandigheden die een goede visuele waarneming van de vondsten aan het oppervlak toelaten. De veldkartering wordt uitgevoerd conform de bepalingen opgenomen in hoofdstuk 7.5 van de Code van Goede Praktijk versie 3.0. Bij deze kartering wordt eveneens een metaaldetector ingezet. De raaien zijn noordwest-zuidoost georiënteerd.

De veldkartering gebeurt in evenwijdige raaien van 5m tussenafstand. Bij de vaststelling van een vondstenconcentratie wordt de afstand tussen de raaien verkleind om de spreiding van die concentratie gedetailleerd in kaart te kunnen brengen. Het volledige onderzoeksgebied wordt op die manier gekarteerd.

Alle relevante archeologische artefacten, al dan niet gekoppeld aan de Slag bij Wijnendale, worden ingemeten, verzameld en voorzien van een vondstlabel. Ze worden nadien geteld, bij grote hoeveelheden volstaan schattingen. De gebruikte metaaldetector heeft een hoge gevoeligheid voor kleine metalen voorwerpen.

Figuur 2 Raaien voor veldkartering en metaaldetectie (bron: geopunt.be).

- Proefsleuvenonderzoek

Teneinde na te gaan of er archeologisch relevante grondsporen aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied, dient gebruik gemaakt van de inplanting van parallelle proefsleuven met een tussenafstand van 12 à 15m van middelpunt tot middelpunt. Voor de uitgraving wordt gebruik gemaakt van een niet-getande graafbak.

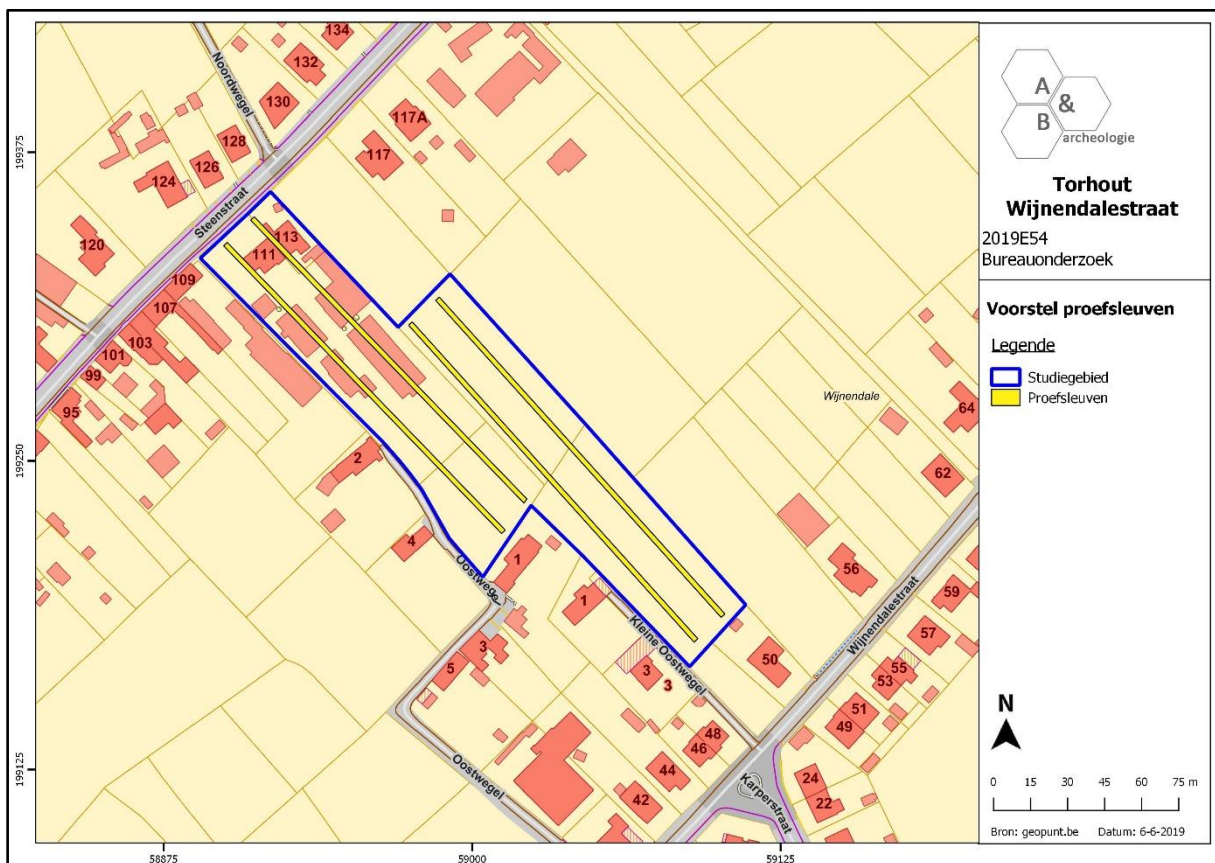
De sleuven worden gelaagd uitgegraven met voldoende aandacht voor metaaldetectie en veldkartering. In eerste instantie worden de graszoden oppervlakkig verwijderd ter hoogte van de proefsleuven en de kijkvensters. Dit niveau wordt eerst gecontroleerd met een metaaldetector op de aanwezigheid van metalen artefacten (mogelijk musketkogels, knopen, munten, ...) en visueel geïnspecteerd op niet-metalen artefacten (mogelijke geweerkeien, aardewerk, dierlijk botmateriaal,...). De relevante vondsten worden opgemeten en voorzien van een vondstlabel. Bij de aanleg van de sleuf zelf wordt tijdens het stelselmatig verdiepen naar het archeologisch vlak ook metaaldetectie uitgevoerd. Als laatste worden de eventuele archeologische sporen gecontroleerd op aanwezigheid van metalen voorwerpen. Alle relevante archeologische vondsten worden ingezameld. Ze worden nadien geteld, bij grote hoeveelheden volstaan schattingen. De gebruikte metaaldetector heeft een hoge gevoeligheid voor kleine metalen voorwerpen.

De sleuven zijn 1,80 tot 2m breed en noordwest-zuidoost georiënteerd, volgens de richting van de helling, zodat deze goed in kaart kan worden gebracht. Daarnaast worden extra volg-, dwarssleuven

of kijkvensters aangelegd om beter inzicht te krijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen. Deze worden vrij gekozen door de uitvoerende erkende archeoloog tijdens het veldonderzoek.

Er wordt 10%, oftewel ca. 1223m², van de onderzoekbare oppervlakte opengelegd door middel van sleuven en 2,5%, oftewel ca. 306m², door middel van volg-, dwarsleuven of kijkvensters, zodat in totaal zo 12,5% oftewel ca. 1529m² onderzocht wordt.

De grond wordt gescheiden afgegraven en gestockeerd naast de sleuf. Het dichten gebeurt op zo'n manier dat de originele bodemopbouw opnieuw bekomen wordt en dat de draagkracht van de bodem minstens gelijk is aan de draagkracht voorafgaand de start van het veldwerk. Indien nodig worden kwetsbare sporen (bv. graven) afgedekt met waterdoorlatende doek.

Figuur 3 Indicatif sleuvenplan, geprojecteerd op het kadasterplan (bron: geopunt.be).

5. Gewenste competenties

- De veldkartering en metaaldetectie worden uitgevoerd door een veldwerkleider met ervaring in veldkartering en metaaldetectie.
- Het team voor het proefsleuvenonderzoek moet bestaan uit minstens 2 archeologen met minstens 40 werkdagen veldervaring met proefsleuvenonderzoek. Minstens 1 van deze archeologen dient ervaring te hebben met onderzoek van meerperiodesites. Minstens 1 van deze archeologen dient minstens 200 werkdagen ervaring te hebben met onderzoek op zandgronden en lemige zandgronden.

6. Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er zijn geen voorziene afwijkingen.